

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

Бойко Вікторія Олександрівна

УДК 94(477) “1945/1964”:061.1ООН

**УКРАЇНСЬКА РСР В ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ’ЄДНАНИХ НАЦІЙ
(1945–1964 рр.)**

07.00.01 – історія України

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Тернопіль – 2013

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник: кандидат історичних наук, професор
Кучерепа Микола Михайлович, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, професор кафедри нової та новітньої історії України.

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор
Лисенко Олександр Євгенович, Інститут історії України НАН України, завідувач відділу історії України періоду Другої світової війни;

кандидат історичних наук, доцент
Кіцак Володимир Миронович, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, доцент кафедри стародавньої та середньовічної історії.

Захист відбудеться “20” березня 2013 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 58.053.04 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (46027, м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2, ауд. 31).

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (46027, м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2).

Автореферат розісланий “15” лютого 2013 р.

В. о. ученого секретаря
спеціалізованої вченої ради

І. П. Куций

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. У своїй багатовіковій історії Україна далеко не завжди могла проводити самостійну зовнішньополітичну діяльність. XX ст. вписало в українську історію чимало яскравих прикладів самостійної дипломатії, передусім за доби Української революції 1917 – 1921 рр. Відносною самостійністю відзначається також українська радянська дипломатія до січня 1923 р., тобто до ліквідації закордонних представництв після утворення СРСР. Повернення України на міжнародну арену відбулося наприкінці Другої світової війни – УРСР виступила співзасновницею і повноправним членом ООН.

Україна поступово відновлювала свої історично зумовлені позиції у світовому співтоваристві як суб'єкт міжнародного права. Простежуючи державницькі домагання українства, стає зрозумілим, що вони залежали не лише від внутрішніх, але і від зовнішніх чинників. В значній мірі цьому сприяло членство України в ООН. Завдяки виконанню зовнішньополітичних повноважень в рамках ООН поінформованість міжнародної спільноти про Україну підвищувалася, відбувався процес нагромадження власного досвіду міжнародного спілкування.

Беручи до уваги сучасні геополітичні реалії та переговорні процеси з приводу Угоди про Асоціацію із Європейським Союзом, суспільні дискусії щодо приєднання до Північно-Атлантичного альянсу – усе це спонукає до ґрунтовнішого вивчення міжнародного досвіду, зокрема членства УРСР в ООН та її спеціалізованих установах. Актуальність теми дослідження зумовлена також недостатньою її науковою вивченістю. Відтак, важливим завданням сучасних історичних студій, зокрема у контексті державотворення, є наукове переосмислення еволюції міжнародної діяльності УРСР як члена Організації Об'єднаних Націй в період із 1945 до 1964 рр.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в межах наукової тематики історичного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, кафедри нової та новітньої історії України. Робота є складовою частиною кафедральних тем “Україна за ранньомодерної та новітньої доби: суспільство, політика, культура” та “Документація жертв міжнаціонального польсько-українського конфлікту в 40-х роках XX століття” (№ державної реєстрації 0106U000271).

Мета і завдання дослідження. Враховуючи недостатній рівень вивчення теми, використовуючи неопубліковані джерела, вітчизняні та закордонні публікації документів, монографічну літературу, інші матеріали у роботі поставлено за **мету** об'єктивно, цілісно дослідити напрями, цілі та результати діяльності Української РСР в ООН та її спеціалізованих установах. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**, а саме:

– здійснити історіографічний аналіз проблеми, з'ясувати повноту та репрезентативність джерельного забезпечення теми;

- дослідити передумови, роль та значення відновлення зовнішньополітичного представництва України на міжнародній арені;
- висвітлити діяльність УРСР як співзасновника Організації Об'єднаних Націй;
- з'ясувати механізми та специфіку участі УРСР у спеціалізованих установах ООН;
- охарактеризувати роль УРСР у вирішенні проблеми роззброєння;
- оцінити діяльність УРСР в ООН у питанні боротьби за права людини;
- проаналізувати співучасть УРСР у дискусіях в органах системи ООН стосовно проблеми воєнних злочинців.

Об'єктом дослідження є зовнішньополітична діяльність Української РСР.

Предметом дослідження є участь Української РСР в Організації Об'єднаних Націй у 1945–1964 рр.

Хронологічні рамки дисертації охоплюють період з 1945 р. до 1964 р. Нижньою межею є 1945 р. – рік отримання УРСР членства в ООН. Верхня межа досліджуваного періоду – 1964 р., коли роль УРСР щодо ведення самостійної міжнародної політики була зведена керівництвом Радянського Союзу до мінімуму, що співпало зі зміною вищого партійного та радянського керівництва. Окремі відступи від хронологічних рамок зумовлені прагненням розкрити передумови формування, наслідки та сучасний стан зовнішньої політики України.

Територіальні межі дослідження окреслені міжнародною ареною діяльності УРСР у цей хронологічний період.

Методологічна основа дослідження зумовлена специфікою студій дипломатичної історії радянського періоду. Домінантними у дослідженні були принципи історизму, системності та міждисциплінарного підходу, спрямовані на реконструкцію подій та явищ у хронологічній послідовності, динаміці та взаємозв'язку.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що в дисертації вперше в українській історіографії дається спеціальний комплексний аналіз участі УРСР в ООН. На основі введення до наукового обігу нових джерел із українських архівів, аналізу різнопланових історичних матеріалів *вперше* в українській історіографії окреслено умови дипломатичної діяльності зовнішньополітичного відомства УРСР, а також: простежено динаміку організації тогочасної радянської української дипломатії; обґрунтовано висновки про правосуб'єктність Української РСР в межах ООН. Введено до наукового обігу значну кількість невідомих досі архівних матеріалів із фондів Галузевого державного архіву Міністерства закордонних справ України, а саме: листування міністрів закордонних справ із дипломатичним корпусом ООН, внутрішнє міністерське листування щодо кадрових питань.

У роботі удосконалено відомості про персональний і якісний склад делегацій УРСР в структурі ООН; їхню діяльність в органах системи ООН та її спеціалізованих агенціях, участь у

міжнародних семінарах та конференціях.

Набули подальшого наукового розвитку ключові проблеми та питання міжнародного життя періоду холодної війни, у яких брала активну участь Українська РСР, специфіка процедури включення УРСР до головних органів та спеціалізованих агенцій ООН.

Уточнено шляхи та засоби реалізації завдань, що стояли перед УРСР у міжнародних структурах.

Запропоновано *новий підхід* до наукового вивчення теми, який полягає у тому, що членство УРСР в ООН та її зовнішньополітична діяльність розглядаються з точки зору концепції правосуб'єктності на міжнародній арені.

Практичне значення одержаних результатів. Основні висновки дисертації можуть бути використані під час проведення подальших досліджень проблеми міжнародної діяльності УРСР на інших етапах; в практичній роботі центральних органів державної влади, причетних до визначення пріоритетів та реалізації зовнішньої політики України. Аналітичний матеріал може бути залучений для підготовки узагальнюючих та спеціальних праць з історії України, всесвітньої історії, історії держави та права України, міжнародного права; під час написання підручників, навчальних посібників; викладання нормативних та спеціальних курсів у вищих навчальних закладах.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації пройшли апробацію шляхом обговорення на засіданні кафедри нової та новітньої історії України Волинського національного університету імені Лесі Українки. Результати дослідження у вигляді доповідей та повідомлень прозвучали на наукових конференціях: IV Міжнародній науково-практичній конференції студентів і аспірантів “Волинь очима молодих науковців: минуле, сучасне, майбутнє” (Луцьк, 12–13 травня 2010 р.); Історико-краєзнавчій конференції, присвяченій 140-річчю від дня народження барона Ф. Штейнгеля (Рівне, 24 вересня 2010 р.); звітно-науково-практичних конференціях професорсько-викладацького складу, аспірантів і студентів історичного факультету та ін.

Публікації. Основні положення дисертації відображені у п'яти статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях, а також двох матеріалах наукових конференцій.

Структура дисертації. Робота складається із переліку умовних позначень, вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел (340 позиції), додатків (5 сторінок). Обсяг основного тексту дисертації становить 189 сторінок. Загальна кількість сторінок – 228.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** розкрито актуальність теми; зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами; мету і завдання; об'єкт і предмет; хронологічні і територіальні рамки дослідження;

методологічну основу, наукову новизну і практичне значення; апробацію результатів та публікації автора дисертації.

У першому розділі **“Історіографія та джерельна база дослідження”**, який складається із трьох підрозділів, окреслено стан наукового опрацювання теми, охарактеризовано різні види джерел, використаних у роботі, сформульовано теоретико-методологічні засади дослідження.

У дисертації проаналізовано ступінь вивчення проблематики зовнішньополітичної активності УРСР в межах ООН в історичній літературі. Напрацювання вчених з теми умовно поділені на наукові тексти, що були написані радянськими істориками, науковцями української діаспори, сучасними українськими вченими, закордонними фахівцями.

Вказано, що кінець Другої світової війни, досвід воєнних дій спричинився до зміни наукової парадигми історіописання в українських землях у складі СРСР. У радянській історичній науці існувала майже цілковита теоретична однорідність. Більшість історіографічних дискусій у 1940–1980-х роках були спрямовані на “виправлення відхилень” від радянської схеми.

В цілому радянська історіографія в оцінці зовнішньополітичної діяльності УРСР вирізняється особливим правничо-політологічним спрямуванням. Це обумовлювалося тогочасною геополітичною ситуацією. Саме такої аналітики передовсім потребували керівники республіки. Дослідження післявоєнного періоду є для нас цікавими в тому сенсі, що їх автори водночас виступали активними учасниками процесу реалізації міжнародної політики, беручи безпосередню участь у творенні структур ООН, зокрема, такі правники-міжнародники як В. Корецький, С. Крилов.

Відзначено, що радянська історична наука базувалася, в основному, на доказах правомірності та легітимності включення Української РСР до числа членів-засновників ООН. Дослідники доводили, що міжнародна правосуб’єктність членів радянської федерації залежить від їх правового становища, закріпленого у Конституції СРСР. В останній констатувалось, що радянські республіки, наділені суверенітетом і є соціалістичними державами, а відтак – суб’єктами міжнародного права. На цих позиціях стояли Є. Курішков, В. Василенко, І. Лукашук, Б. Штейн, В. Шуршалов, С. Макогон, А. Ткач, В. Цветков, Р. Бобров, С. Малінін. Серед вартісних студій, з точки зору аналізу геополітичного контексту, оригінальними є дослідження українського історика, автора низки книг про Другу світову війну В. Ковалю, який відстоював, до певної міри нетрадиційні для радянської історіографії погляди. У його працях докладно аналізуються процеси розгортання у роки Другої світової війни боротьби за визнання західних кордонів УРСР, хід і результати переговорів між державами антигітлерівської коаліції про участь УРСР у створенні ООН, початок активних взаємин УРСР із зовнішнім світом у 1945 р. Детальний огляд діяльності Української РСР в Міжнародній організації праці та ЮНЕСКО зроблено у праці вченого-дипломата В. Батюка, учасника багатьох конференцій ООН та представника делегацій УРСР.

У дисертації вказано, що зовнішньополітичні повноваження УРСР та її визнання членом-засновником ООН викликало широкий міжнародний резонанс і неоднозначні оцінки науковців та правників діаспори на цю подію. Частина дослідників (серед них В. Лисий, М. Сосновський) дотримувались тієї позиції, що ні конституційні зміни 1944 р., ні рішення Конференції у Сан-Франциско 1945 р. не наділили УРСР новим державно-політичним статусом; вона не стала суб'єктом міжнародного права і не мала можливості проводити незалежну від центральних органів зовнішню політику. Інша група науковців – Б.-Т. Галайчук і В. Голуб – доводили доцільність міжнародного визнання УРСР як держави, вказуючи на потенційно корисні передумови для української визвольної справи у цілому, та не заперечували статусу УРСР як суб'єкта міжнародного права, однак ставили цю суб'єктність в залежність від членства в ООН.

У діаспорній історіографії тривалий час помітним дослідженням лишався синтетичний нарис Я. Білінського, професора політичних наук Делаверського університету. У своїй монографії він підняв тему повоєнної історії України, де чималу увагу приділив питанням державності та міжнародної діяльності УРСР. Даючи аналіз виходу України на міжнародну арену, вчений зазначав, що міжнародну репрезентацію УРСР подаровано певною мірою з метою досягнення дипломатичної вигоди, а частково з метою посилення українського патріотизму в період завершення та після Другої світової війни. Загалом його праця містить глибоке осмислення теоретичних основ діяльності ООН та її впливу на розвиток і становлення міжнародних відносин у цілому та участі в ній УРСР, зокрема.

Інституційні зміни першого пострадянського десятиліття в українській історіографії спричинили до певної децентралізації академічної продукції та зростання її різноманітності. Характерною тенденцією нового етапу розвитку української історіографії стало намагання осучаснити історичні студії таким чином, аби ті виходили за межі вузько національної парадигми у писанні історії та впроваджували більш широкий порівняльний міжнародний контекст. Так, першочергове значення для студій дипломатичної історії України мають сучасні розвідки М. Білоусова, Л. Васильєвої-Чекаленко, С. Віднянського, Л. Гайдукова, А. і Є. Камінських, В. Кіцака, О. Лисенка, В. Манжолі, А. Мартинова, С. Плохія та ін.

Приділено увагу працям західних вчених. Серед науковців, які торкалися окремих аспектів предмету дослідження, варто назвати К. Бьок, Е. Еплбаум, О. Мотиля. Серед молодшого покоління представників західної історіографії вирізняється студія німецької дослідниці К. Бьок. У докторській дисертації “Сталінізм в Україні” вона, на основі критичної інтерпретації архівних джерел, піддала реконструкції радянську післявоєнну систему. Важливою є розвідка американської дослідниці Е. Еплбаум, яка дискутувала з ліберальними істориками-рузвельтіанцями, що трактували Ялтинську конференцію як визнання реальних інтересів великих гравців, а не зрадою інтересів малих націй. Кримська конференція легалізувала й надавала міжнародного визнання

новим кордонам і політичним структурам. Е. Еплбаум, опираючись на архівні матеріали, чітко розставила акценти щодо позиції США та Великої Британії стосовно українських біженців та переміщених осіб. У своїй новій монографії, присвяченій тематиці холодної війни та Східної Європи, Е. Еплбаум вводить лінію роздумів, яка є важливою для розуміння тотального характеру радянської державності, лінію політизації повсякдення, соціальної інженерії – творення феномену *homo sovieticus*. Покликаючись на викарбуваний ще М. Фуко термін *поліцейської держави тотального контролю*, Е. Еплбаум окреслює методи державного нагляду за населенням аж до контролю за інтимними сторонами приватного життя як частини всеохопного процесу комуністичної індоктринації. І цьому процесі такий сегмент республіканської діяльності як зовнішня політика була чи не найбільш контрольованим сектором.

Аналіз історіографії дозволив ствердити, що хоча окремі аспекти становлення української дипломатії в радянський період привертали увагу дослідників, втім цілісне спеціальне дослідження щодо активності УРСР в межах ООН не стало об'єктом спеціального наукового вивчення у вітчизняній та західній історичній науці.

У дисертації проаналізовано джерела: різні за характером, походженням та змістом документи та матеріали, зосередженні у фондах Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), Центрального державного архіву громадських об'єднань (ЦДАГО України), Галузевого державного архіву Міністерства закордонних справ України (ГДА МЗС України). Важливими під час написання роботи були матеріали ЦДАВО України, зокрема фонд 1 (Верховна Рада УРСР), який містить матеріали секретаріату постійних комісій Верховної Ради УРСР, особливе місце займають документи Комісії у закордонних справах періоду 1950-х рр. Значний обсяг матеріалу про міжнародне співробітництво містить фонд 2 (Рада Міністрів УРСР), фонд 4669 (Мануїльський Дмитро Захарович – партійний державний діяч, діяч міжнародного комуністичного робітничого руху, Академік АН УРСР), фонд 5111 (Радіотелеграфне агентство України при Раді Міністрів УРСР (РАТАУ)), фонд 5235 (Уряд Української Народної Республіки в екзилі 1921–1991 рр.).

У роботі проаналізовано документи і матеріали фондів ЦДАГО України. Корисною стала інформація про міжнародну діяльність УРСР, зокрема звіт керівника української делегації Д. Мануїльського із другої сесії Генеральної Асамблеї ООН 1947 р., заадресований Першому секретарю ЦК Компартії Української РСР М. Хрущову.

Основоположними та найбільш вартісними у нашому дослідженні стали фонди ГДА МЗС України, документи якого дали можливість отримати значний обсяг інформації про безпосередню роботу Міністерства закордонних справ УРСР з часів його формування, участі у структурі ООН, а також діяльності на міжнародних конференціях. У дослідженні використані документи таких фондів: 1 (Документи із основної діяльності МЗС України), 9 (Документи Генеральної асамблеї

ООН), 7 (Розсекречені документи із основної діяльності МЗС України), 11 (Документи ЮНЕСКО), 12 (Документи до розгляду питання ЮНЕСКО (досьє)), 28 (Документи до розгляду питання МОП (досьє)), 30 (Документи ЮНРРА та її місії на Україні).

Документи ГДА МЗС України систематизовано хронологічно за роками, яких вони стосуються. Перший розділ опису завершується 1957 роком, оскільки за 1944–1957 рр. структура МЗС УРСР залишалася майже постійною і складалася з: 1) управління справами; 2) секретаріату МЗС; 3) політичного відділу; 4) протокольно-консульського відділу. А з 1958 р. розпочався процес активних змін у структурі Міністерства.

Джерельною основою для висвітлення діяльності УРСР в ООН у період з 1945 р. до початку 1960-х рр. слугували публікації та видання ООН, офіційні звіти про роботу структурних органів ООН, зокрема стенографічні звіти пленарних засідань сесій Генеральної Асамблеї ООН, засідань Ради Безпеки, протокольні записи засідань численних комісій і комітетів ООН та документи найважливіших міжнародних форумів. На сторінках дисертації вони детально аналізуються.

Значному розширенню джерельного матеріалу роботи сприяло залучення опублікованих документальних матеріалів із державно-правової (конституційні акти українських урядів, резолюції і рішення з'їздів, конференцій та пленумів ЦК КПРС, постанови і розпорядження ВЦВК, ЦВК, ВУЦВК, Верховних Рад СРСР та УРСР), а також міжнародної і суспільно-політичної проблематики, зокрема, збірника документів, доповідей та виступів “Українська РСР на міжнародній арені: Зб. документів і матеріалів. 1944 – 1961 рр.”. Важливим у дослідженні став збірник документів “В інтересах миру та дружби між народами. Міжнародно-правова діяльність УРСР 1945–1972 рр.” із коментарями та висновками представника від України на багатьох міжнародних конференціях К. Забігайла. Вартим уваги є збірник документів, доповідей та виступів 1948 р. “Делегації СРСР, УРСР, БРСР на другій сесії Генеральної асамблеї Організації Об'єднаних Націй”.

Слід відзначити матеріали періодичних видань другої половини ХХ ст., у яких систематично з'являлися інформації, що стосувалися міжнародного життя та участі МЗС УРСР у ньому. Численні матеріали республіканської та всесоюзної періодики, зокрема, шпальти газет: “Радянська Україна”, “Правда України” та “Известия” стали важливим джерелом для дослідження, що допомогли відтворити “дух епохи”.

Першоджерела дають можливість заповнити прогалини історіографії важливим фактологічним матеріалом, відтворити процеси прийняття рішень та ієрархію інституційних ланок у дипломатії післявоєнного періоду. До цієї групи належить колекція документів Е. Рузвельт, частини зібрань Президентської бібліотеки Ф. Рузвельта. Важливими для нашого дослідження були звернення тисяч біженців та емігрантів, які надходили в Комісію з прав людини ООН. Серед них було багато прохань не видавати їх Радянському Союзу та допомогти іммігрувати до США, в

тому числі і від українців.

У розділі розглянуто теоретико-методологічні засади дослідження. Вказано на особливості використання загальних та спеціальних методологічних принципів та прийомів. Застосування різноманітних методологічних підходів дозволило уникнути суб'єктивних оцінок і забезпечило наукову достовірність результатів дослідження. У процесі вивчення досліджуваної теми застосовані були принципи історизму, об'єктивності, науковості та достовірності висвітлення історичних подій. На етапі пошуку й опрацювання архівних матеріалів використовувався метод критики і класифікації джерел. За допомогою порівняльно-історичного методу і методу періодизації простежено зміни, що відбувалися в діяльності УРСР на міжнародній арені, їм дано відповідну оцінку. Розділи дослідження укладені відповідно до проблемно-хронологічного принципу і структурно відображають головні аспекти досліджуваної теми дослідження.

У розділі доведено, що холодна війна створила усі умови для утвердження феномену тоталітарної держави. Д. Джентіле називав її “всеохопною”, за межами якої ніякі людські цінності не мають права на існування. Одне із найбільш ґрунтовних досліджень тоталітаризму належить перу Х. Арндт, яка визначила за одну із основних характеристик тоталітаризму знищення традиційного суспільства та витворення нової “тоталітарної особистості”, чия ідентичність почала цілком і повністю залежати від держави. У дисертації доведено, що діалектика післявоєнного світоустрою корінилась у двох синхронних, але полярних по своїй суті процесах – централізації (тотального контролю над особистістю на розлогих теренах тоталітарних держав) та децентралізації (утворення міжнародних організацій, які мали своїм покликанням “визволення” особистості, нації).

Одним із режимів, який найуспішніше адаптував методи та техніку тоталітарного контролю, був Радянський Союз, які він реалізував по відношенню до різних за своєю природою регіонів. Відтак, вся система державних органів була націлена на створення держави тотального контролю. Перефразовуючи слова Б. Муссоліні ніщо не мало права існувати поза такою державою.

У нашому дослідженні, використовуючи концепції І. Валлерштайна, теоретизуємо щодо радянського режиму, який добре усвідомлював, що соціальна площина не буває незмінною і в кожен окремий відтинок часу вона може складатися з багатьох *полів вибору*. А відтак, щодо українців практикувалась політика *національної амнезії*, коли підмінювалися основні структури пам'яті про історичне минуле конструктом *людини радянської*.

Радянська свідомість актуалізувалася за допомогою низки ідеологем або так званих наднаціональних історичних образів, особлива роль серед яких належала концепту *міжнародної дружби народів*. Біполярність, принципова роздвоєність свідомості людини радянського гатунку, так званої *homo sovieticus*, дозволяла з трибун ООН обстоювати права людини, а за лаштунками – піддавати репресіям, виселяти, вбивати своїх громадян.

Вивчення окремих аспектів способу провадження міжнародної політики, який був на часі в період холодної війни, здійснюється на основі парадигми пізньовестфальського світоустрою, концептуалізованої польським істориком і теоретиком міжнародних відносин М. Петрасем. В основі авторського підходу лежить концепція *секьюритизації* копенгагенської школи безпекових студій, зокрема її представників Б. Бузана та О. Вівера, стосовно сфер впливу гегемонів на держави меншого калібру в умовах нового світового порядку.

Відтак, архівні першоджерела дають змогу реконструювати перебіг подій, пов'язаних з участю українських делегацій у структурах ООН. Публікації документів фіксують найбільш знакові події української дипломатії. Матеріали періодики та мемуари в деталях доповнюють суспільно-історичну ситуацію.

У другому розділі **“Вихід УРСР на міжнародну арену”** з'ясовано історичні передумови відновлення міжнародної діяльності України на завершальному етапі Другої світової війни. Розглянуто характерні риси процесу наділення зовнішньополітичними повноваженнями Української РСР, перші кроки діяльності зовнішньополітичного відомства республіки. Проаналізовано листування Народного комісара закордонних справ О. Корнійчука з Головою Раднаркому УРСР М. Хрущовим стосовно програмних цілей міністерства: Нарком наполягав на ініціативі дипломатичного кроку УРСР назустріч Великобританії та США. Така ініціатива була спричинена низкою офіційних листів від послів Великої Британії А. Керра та США – А. Гаррімана, які висловлювали своє бажання відвідати Київ та направляли свої вітання О. Корнійчуку з нагоди призначення його народним комісаром. Планувалося створення в структурі Наркомату закордонних справ УРСР 10 загальних відділів (протокольного, правничого, консульського та ін.), відділів білатеральної співпраці з групами держав: а) Польщею, Румунією, Чехословаччиною; б) США, Великою Британією; в) Болгарією, Югославією, Угорщиною, Грецією, Туреччиною; г) Німеччиною, – на практиці утворено було лише чотири: політичний, протокольно-консульський, таємно-шифрувальний та допоміжний.

Розширення зовнішньополітичних прав УРСР було лише однією зі сходинок на шляху її вступу до ООН. Самому членству передували переговори на Кримській конференції, починаючи з якої йде відлік нового світового укладу, так званої “ялтинсько-потсдамської системи” міжнародних відносин. Українські інтереси в Ялті були сфокусовані у двох сферах – у питанні кордонів та участі в майбутній міжнародній організації безпеки. Підсумками Ялтинської конференції, найбільшого зовнішньополітичного успіху дипломатії Радянського Союзу, було вирішено не стільки питання української соборності, скільки питання “великоросійської” територіальної цілісності. Зважаючи на досягнуті домовленості, 26 квітня 1945 р. уряд УРСР звернувся із заявою про бажання приєднатися до міжнародної організації. У офіційному “Зверненні уряду Української РСР до конференції у Сан-Франциско” юридично обґрунтовувалось право УРСР бути засновником цієї

організації і містився аналіз її нового міжнародного статусу.

У перші повоєнні роки українське питання, якщо і з'являлося на порядку денному західних держав, то здебільшого у контексті двох питань – національно-визвольного руху (боротьби загонів УПА на західноукраїнських землях) та активізації діяльності НКЗС УРСР, яке у 1946 р. отримало назву Міністерства закордонних справ УРСР.

Закономірно розгортання національно-визвольного руху знайшло своє відображення в діяльності української дипломатії на міжнародній арені, зокрема, це можна простежити із матеріалів доповідей представників делегацій Української РСР на сесіях, а також у роботі комісій та спеціальних комітетів. Так, 6 лютого 1946 р. на засіданні першої сесії Генеральної Асамблеї ООН у Лондоні представник делегації УРСР, поет М. Бажан виступив із доповіддю, у якій вимагав видати СРСР українських політичних діячів, які перебували на Заході, і в першу чергу – Степана Бандеру “як злочинця проти людства”. І хоча вимога не була задоволена, цей випадок є показовим, позаяк змушує світову громадськість взяти участь у ліквідації українського повстанського руху.

В окремому підрозділі проаналізовано питання міжнародної правосуб'єктності УРСР, яке неодноразово ставало предметом дискусій дипломатів та науковців. Із юридичної точки зору конституційні зміни 1944 р. у галузі зовнішніх зносин і розширення зовнішньополітичних функцій надавали УРСР можливість налагодження двосторонніх відносин, укладати міжнародні угоди. Проте, в окреслений період ця діяльність зводилася до укладання УРСР лише кількох двосторонніх угод: Угоди між урядом Української РСР та Адміністрацією Об'єднаних Націй для допомоги і відбудови (ЮНРРА) про безоплатну допомогу Україні та Угоди між Польським Комітетом Національного Визволення і Урядом Української Радянської Соціалістичної Республіки про евакуацію польських громадян з території Української РСР і українського населення з території Польщі.

Українська РСР делегувала своїх представників на міжнародні конференції, для підписання договорів, мала Постійні представництва в штаб-квартирі ООН у Нью-Йорку та ЮНЕСКО у Парижі. В дисертації наголошено на тому, що діяльність УРСР у післявоєнні роки в структурах ООН була єдиним каналом здійснення її міжнародної правосуб'єктності. Стосовно дипломатичних зв'язків УРСР з іншими країнами автор обґрунтувала теорію щодо обмеженої правосуб'єктності радянських республік та їхньої діяльності на міжнародній арені як суб'єктів міжнародного права.

Визначено участь дипломатичного представництва радянської України в установчій конференції в Сан-Франциско. Рішення про запрошення України до участі в конференції, поставлене на голосування 30 квітня 1945 р., одноставно підтримали делегати усіх 47 країн-учасниць конференції. Д. Мануїльський був рекомендований головою комітету комісії з вироблення проекту преамбули Статуту організації, що створювалася, тобто найважливішого

розділу, що визначав цілі та принципи ООН. Окрім того, він також входив до керівного комітету та брав участь у роботі комісії, яка обговорювала структуру та процедуру діяльності Ради Безпеки. О. Палладін брав участь у роботі першого та другого комітетів з питань складу та членства держав у організації. М. Петровський та В. Бондарчук працювали у комітетах з основної діяльності Генеральної Асамблеї, зокрема її повноважень, економічного та соціального співробітництва, системи опіки. І. Сенін брав участь у роботі комісії з питань структури, процедури і повноважень Ради Безпеки, П. Погребняк – у комісії з діяльності міжнародного суду та правових питань. Значний внесок української делегації був здійснений у вироблення основоположних документів Організації Об'єднаних Націй, зокрема її Статуту.

Відтак, вихід УРСР на міжнародну арену обмежувався до участі в системі ООН, яка і стала простором для реалізації її правосуб'єктності.

У третьому розділі **“Діяльність у структурі ООН”** проаналізовано основні сфери активності дипломатичного корпусу Української РСР з моменту отримання статусу члена-засновника ООН.

Детально розглянуто членство УРСР в Раді Безпеки. 13 листопада 1947 р. Україні вдалося здобути бажаних 35 голосів і разом з Канадою та Аргентиною УРСР було обрано Об'єднаними Націями непостійним членом одного з головних органів ООН – Ради Безпеки терміном на два роки: з 1 січня 1948 р. до 31 грудня 1949 р. Українські делегації активно брали участь також у сесіях Генеральної Асамблеї ООН, ставлячи на порядок денний низку питань, у Статистичній комісії Економічної та соціальної ради, Комісії з прав людини, Комісії з народонаселення Економічної і соціальної ради, Європейської Економічної комісії, програми Технічної допомоги та Спеціального фонду, Міжнародного надзвичайного фонду допомоги дітям, Комісії із роззброєння. Формально й організаційно радянська та українська делегації в ООН були повністю відмежовані одна від одної. Не було жодного випадку, щоб член радянської делегації заміщав собою якогось українського делегата, або щоб одна й та сама особа перебувала як член в обох делегаціях.

У дисертації наголошується, що діяльність українських делегацій у структурі ООН протягом 1945 – початку 1960-х рр. можна поділити на два періоди: перший – недостатньої репрезентативності (1945–1953 рр.); другий – високої репрезентативності (1954 – початок 1960-х рр.).

Проаналізовано реалізацію правосуб'єктності, яку Українська РСР здійснювала не лише в основних органах ООН, але ще й у цілій низці універсальних спеціалізованих установ (МОП, ЮНЕСКО, МАГАТЕ, ВООЗ). Членство і участь у діяльності спеціалізованих агенцій і установ ООН розглядаються як форми реалізації Українською РСР своєї міжнародної правосуб'єктності. Діяльність Української РСР у спеціалізованих установах ООН полягала у підготовці установчих документів, розробці проектів резолюцій, конвенцій, угод, договорів щодо здійснення принципів

міжнародного співробітництва та впровадження у своїх країнах відповідних рекомендацій ООН.

Значна увага приділена роботі делегацій УРСР на міжнародних семінарах та конференціях щодо вирішення міжнародних проблем. Першим форумом, в роботі якого брала участь Українська РСР, була установча конференція ООН у Сан-Франциско навесні 1945 р. Під час цієї конференції делегація УРСР працювала над текстом Статуту ООН. Українська РСР була учасницею Паризької мирної конференції 1946 р., Лондонської конференції заступників міністрів закордонних справ 1947 р., Дунайської конференції із врегулювання питань судноплавства по Дунаю 1948 р., Женевської дипломатичної конференції стосовно захисту жертв війни 1949 р., Конференції ООН 1958 р. з торгового арбітражу, що відбулася у Нью-Йорку та ін.

Отже, право членства і участі у діяльності спеціалізованих органів і установ ООН слід розглядати як одну із форм реалізації Українською РСР своєї міжнародної правосуб'єктності.

У четвертому розділі **“УРСР і ключові проблеми сучасності”** у контексті розгляду проблем порядку денного ООН, з'ясовано позицію Української РСР з низки міжнародних питань. Виходячи із зацікавленості УРСР у розширенні й зміцненні форм міжнародного співробітництва, її делегати вносили пропозиції, спрямовані на нормалізацію міжнародного становища.

У дисертації розглянута і проаналізована ситуація, в якій опинились країни-члени ООН в умовах холодної війни, коли боротьба ідеологій почала формувати новий клімат міжнародних відносин. Винайдення і застосування атомної зброї як засобу тотального знищення собі подібних, ескалація гонки озброєнь, протистояння двох світів та світоглядів, провокували апокаліптичні тенденції в історії людської цивілізації. У такій міжнародній геополітичній невизначеності зовнішньополітична діяльність УРСР була неоднозначною за своєю сутністю.

У розділі значна увага звернена на висвітлення участі УРСР в утворенні і діяльності Атомної комісії, метою якої було введення контролю над атомною енергією. В загальних дискусіях другої сесії Генеральної Асамблеї ООН Д. Мануїльський поставив вимогу державам-членам ООН про необхідність скорочення озброєнь та вилучення з арсеналів атомної зброї. Українська РСР у 1948 р. на третій сесії ГА ООН стала членом Комісії з атомної енергії та Комісії з контролю за озброєннями. До Комісії з атомної енергії увійшли В. Тарасенко, О. Галаган, В. Коваленко та Д. Мануїльський. Останній двічі обирався головою Комісії з атомної енергії – в січні 1948 та січні 1949 р. В Комісії з питань роззброєння Українську РСР представляла делегація у приблизно такому ж складі – Д. Мануїльського, В. Тарасенка, В. Коваленка, М. Гетьманця та Н. Лозюка. Українська РСР стала співавтором радянсько-американського проекту Резолюції про загальне і повне роззброєння. Резолюція була прийнята на XIV сесії ГА ООН у 1959 р.

Окремий підрозділ присвячений розгляду такого важливого напрямку діяльності ООН як права людини. Акцентовано увагу на дисонансі між офіційними деклараціями дипломатів УРСР та реальним станом речей в республіці щодо дотримання прав людини. У дослідженні показано

позицію уряду УНР в екзилі, який через структури ООН намагався донести до міжнародної спільноти інформацію про долю в'язнів-табірників в СРСР. В дисертації наведені тексти листів в'язнів-табірників СРСР до ООН. У них містилися факти про те, як на масових табірних цвинтарях радянська влада будувала нові табори, міста, копалися канали, робилися спортивні майданчики, аби стерти сліди численних вбивств політично “ненадійних” елементів. Так у Республіці Комі, станція Абезь, 1, 4, 5-ий табори стояли на колишніх кладовищах. У Мордовії станція Леплей 3-а №5, 1-й та 2-й поліровочні цехи, технічний кабінет і кузня були побудовані на масових захороненнях. Це лише в незначній мірі відкривало світу злочини, які чинив радянський уряд проти не лише українського населення, але й представників інших національностей.

Крізь низку листів та меморандумів адресованих з камер в'язнів-табірників головним органам ООН уряд УНР в екзилі витворював зовнішній погляд на існуючі на той час проблеми в Українській РСР, чітко вказуючи на розбіжності між шляхетними ідеалами, сформульованими в Атлантичній Хартії та Статуті Організації Об'єднаних Націй і реальним станом речей в Радянській Україні. Резонансної реакції ООН на такі “окликування” не було, адже у зовнішній політиці США сприймали Україну радше як фактор, дестабілізуючий *status quo* в регіоні Центральної та Східної Європи. Відтак, поблажливе відношення до Радянського Союзу та ігнорування інтересів української нації з боку демократичних держав було ціною намагань контролювати світовий маятник холодної війни.

У роботі розглянуто політику УРСР щодо мігрантів та переміщених осіб. Наголошено, що ці питання з трибуни ООН часто підмінялися проблемою воєнних злочинців. Тактика радянських дипломатів УРСР була направлена на використання ООН як засобу ідеологічної боротьби проти учасників українського національно-визвольного руху. До них вживалися означення на кшталт “зрадницькі елементи”, “коричнева чума, що триває”. Облудлива риторика звернень дипломатів Української РСР вибудовувалась таким чином, аби поставити адміністрацію ООН у ситуацію вибору між діяльністю на користь людства шляхом знешкодження “воєнних злочинців”, “фашистських колабораціоністів” та захистом біженців і переміщених осіб. Такого типу негативною пропагандою та зустрічними нападками радянська Україна прикривала своє небажання підписувати Статут Міжнародної організації зі справ біженців, оскільки у випадку його підписання репресивно-каральна система, що на повну силу діяла в Радянському Союзі, стала б ще більш очевидною для міжнародної спільноти.

Отже, процес становлення української дипломатії відбувався у складних геополітичних умовах, коли біполярність світу та загроза третьої світової війни була більш, ніж реальною. У цих умовах права людини, з одного боку, та питання мігрантів, переміщених осіб, воєнних злочинців – з іншого, були об'єктом для спекуляцій та сферою ідеологічних впливів.

У **Висновках** узагальнено основні наукові та практичні результати дослідження.

1. Аналіз стану наукової розробки теми засвідчує недостатню вивченість досліджуваної тематики, а наукове осмислення низки ключових процесів ні в концептуальному, ні у фактологічному плані не можна вважати такими, що вичерпали себе. Дослідження формує зважений погляд на історію зовнішньополітичної активності Української РСР в рамках Організації Об'єднаних Націй. Уведені до наукового обігу й проаналізовані нові документи дають змогу всебічно дослідити міжнародну діяльність УРСР, відтворити цілісну картину міжнародного життя повоєнного періоду.

2. З'ясовано, що набуття УРСР статусу країни-засновниці ООН стало важливим фактором реалізації її державницьких і зовнішньополітичних інтересів у різноманітних галузях міжнародного співробітництва, засобом запозичення світового досвіду, міжнародної допомоги у здійсненні програм свого державного становлення. Як засновник ООН, Україна стала учасником міжнародно-правових відносин шляхом участі у діяльності міжнародних організацій, а значить і суб'єктом міжнародного права. Питання правосуб'єктності УРСР неодноразово було предметом дискусій вчених та дипломатів закордонних країн, особливо у період наростання конфронтації між двома системами в 1950–1960-х рр., стверджуючи, що правосуб'єктність УРСР зумовлюється членством в ООН і є частковою, а отже – неповною.

3. Підкреслено, що присутність Української РСР на міжнародній арені проявлялася в обмеженому вигляді – лише в міжнародних організаціях системи ООН і обов'язково водночас із присутністю у них СРСР. Втім незважаючи на те, що власної зовнішньої політики УРСР фактично не проводила, її міжнародну діяльність як суб'єкта міжнародного права не слід заперечувати. Статут ООН визначив правові засади участі держав-членів у структурі та діяльності Організації та її головних органів. Україна як країна-засновниця ООН, діяла на підставі Статуту ООН, маючи повний обсяг прав та обов'язків. Як суб'єкт міжнародного права Українська РСР в рамках структури ООН мала повне право діяти самостійно або разом з іншими державами при вирішенні будь-яких питань, однак не завжди могла цим правом у повній мірі скористатися.

4. Доведено, що УРСР, ставши членом ООН, набула права участі у діяльності її головних органів, які входять у так звану систему ООН. Участь у діяльності зазначених органів здійснюється через інститут постійних представників та постійних представництв, правовою підставою функціонування яких була спеціальна Резолюція, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 3 грудня 1948 р., до створення якої була причетна і Українська РСР як член-засновник ООН, а згодом – Віденська конвенція про представництво держав у їхніх відносинах із міжнародними організаціями універсального характеру від 14 березня 1975 р.

5. Обґрунтовано, що Статут ООН визначив правові засади участі держав-членів у структурі та діяльності Організації та її головних органів. Україна як первісний член ООН, діяла на підставі Статуту ООН, маючи повний обсяг прав та обов'язків. Участь держав-членів у структурі та

діяльності головних органів Організації регламентується також відповідними документами про них (статутами, положеннями тощо). Як суб'єкт міжнародного права Українська РСР в рамках ООН та інших міжнародних організацій мала повне право діяти самостійно або разом з іншими державами при вирішенні будь-яких питань, однак не завжди могла цим правом у повній мірі скористатися.

6. Доведено, що делегація Української РСР з перших засідань Генеральної Асамблеї ООН була активно задіяна у сферу міжнародного життя, обрана до агентств ООН. УРСР брала активну участь у розгляді питань про затвердження правил процедури і структури Асамблеї, формування її основних комітетів і визначення їх функцій, у виборах держав-членів до різних комітетів ООН. На першій сесії ГА ООН представника від УРСР Д. Мануїльського абсолютною більшістю голосів відкритим голосуванням обрали головою Першого Комітету з політичних питань і проблем безпеки, включаючи регулювання озброєнь. З ініціативи Комітету було створено Комісію з атомної енергії. У 1948 р., на III сесії ГА ООН, Українська РСР терміном на два роки була обрана до Комісії з атомної енергії та Комісії з контролю за озброєннями. У 1947–1948 рр. УРСР була непостійним членом Ради Безпеки ООН. У наступні роки представники УРСР активно діяли в інших органах ООН, комітетах та комісіях ГА ООН з питань розв'язання міжнародних проблем.

7. Діяльність УРСР в ООН і її головних органах виявлялась у формах розроблення проектів резолюцій та рішень з актуальних питань міжнародного характеру, внесення поправок до проектів резолюцій та рішень, пропонування питань до розгляду, участі у полеміці з обговорюваних питань, виступів на засіданнях органів із заявами і пропозиціями, підписання конвенцій, угод та договорів в рамках ООН, участі у голосуваннях тощо. У всіх питаннях, що розглядалися в ООН, як і в інших міжнародних організаціях, делегація Української РСР здебільшого мала спільну думку з делегаціями СРСР та Білоруської РСР, хоча з окремих питань УРСР сама виступала ініціатором важливих пропозицій, які здебільшого були спрямовані на зміцнення миру та захист колонізованих народів.

8. З'ясовано, що основними причинами відновлення зовнішнього представництва УРСР були, з одного боку, намагання цією акцією заспокоїти міжнародну громадську думку, мобілізувати український народ на завершення війни і відбудову, нейтралізувати дії національно-визвольних сил, які боролися за відродження незалежної української держави; розколоти українську діаспору в західних державах, а з іншого – бажання створити зручний і безвідмовний додатковий інструмент для здійснення зовнішньополітичних планів керівництва СРСР. На усіх рівнях західної дипломатії й політики підтриманню нормальних стосунків з Радянським Союзом віддавався явний пріоритет перед вимогами та проханнями українських націоналістів щодо сприяння національно-державному самовизначенню України. Українська дипломатія цікавила Захід у надто обмежених обсягах.

9. Відзначено, що принципова роздвоєність свідомості дипломата радянського гатунку, що дозволяла собі офіційно пропагувати права людини, а в дійсності ж чинити злочини проти людства, вплинула і на сучасну українську зовнішню політику. Україна за інерцією залишається затиснутою між двома полярними геополітичними альтернативами – Кремля і Брюсселя, відтак, пожинає плоди роздвоєності зовнішньої політики та дипломатії України ще радянського періоду. Втім, навіть за таких обставин сам вихід України наприкінці Другої світової війни на міжнародну арену, її вступ до ООН, мав велике значення для подальшої розбудови вже незалежної України. Досвід ведення дипломатичних відносин вже існував, а для молоді незалежної держави з 1991 р. це означало, що немає необхідності будувати весь дипломатичний апарат з нуля.

Основні положення дисертації викладені у таких публікаціях:

I. Статті у фахових виданнях:

1. Бойко В. Документи і матеріали Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України про діяльність уряду УНР в екзилі у 1945 – на початку 1950-х років / В. Бойко // Історичний архів: [наук. студії]. – Миколаїв, 2010. – № 5. – С. 130–134.
2. Бойко В. УРСР в структурах ООН у післявоєнні роки / Вікторія Бойко // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії : наук. записки Рівненського державного гуманітарного університету : [зб. наук. пр.]. – Рівне: РДГУ, 2010. – Вип. 20. – С. 48–50.
3. Бойко В. Атомне питання та питання роззброєння в ООН: участь УРСР / Бойко Вікторія // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: наук. записки Рівненського державного гуманітарного університету : [зб. наук. пр.]. – Рівне : РДГУ, 2011. – Вип. 22. – С. 109–111.
4. Бойко В. Дискусії в ООН стосовно проблеми воєнних злочинців / Вікторія Бойко // Наук. вісн. Чернівецького університету: [зб. наук. пр.]. Серія: Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2012. – Вип. 607–609. – С. 158–162.
5. Бойко В. О. Зовнішньополітична діяльність Української РСР в архівних матеріалах та опублікованих документах / Бойко В. О. // Гілея: науковий вісник: [зб. наук. пр.] / гол. ред. В. М. Вашкевич. Серія: “Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки”. – К. : ВІР УАН, 2012. – Вип. 64. – № 9. – С. 120–124.

II Матеріали міжнародних і всеукраїнських конференцій:

6. Бойко В. Зовнішня політика Української РСР у повоєнний період / Бойко В. О. // Волинь очима молодих науковців: минуле, сучасне, майбутнє : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конф. аспірантів і студентів (Луцьк, 12–13 травня 2010 р.): у 2 т. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. – Т. 1. – С. 14–16.
7. Бойко В. Установча конференція ООН в Сан-Франциско 1945 року: участь делегації

Української РСР / В. Бойко // Наук. записки. – Рівне, 2010. – Вип. VIII : матеріали історико-краєзнавчої конф., присвяченої 140-річчю від дня народження барона Федора Штейнгеля (Рівне, 24 вересня 2010 р.). – С. 95–99.

АНОТАЦІЯ

Бойко В. О. Українська РСР в Організації Об'єднаних Націй (1945–1964 рр.). – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, 2013.

У дисертації на основі введення до наукового вжитку нових джерел із Галузевого державного архіву Міністерства закордонних справ України, інших вітчизняних архівів, аналізу періодики та спеціальної літератури, здійснено комплексне дослідження участі Української РСР в ООН як вияву зовнішньої політики радянської республіки. Проаналізовано передумови надання УРСР зовнішньополітичних повноважень. Доведено, що розширення зовнішньополітичних прав УРСР було лише однією зі сходинок на шляху її вступу до ООН. Окреслено специфіку ситуації, яка полягала в тому, що УРСР не була класичною суверенною державою, оскільки *де-факто* не мала повноважних дипломатичних представництв в інших країнах, а лише реалізовувала своє право посольства у формі делегування українських представників для участі у міжнародних організаціях, конференціях, під час підписання міжнародних договорів. Досліджено перші кроки діяльності зовнішньополітичного відомства республіки, проаналізовано роботу співробітників дипломатичного корпусу УРСР. Обґрунтовано висновки про міжнародну правосуб'єктність УРСР в межах ООН.

Висвітлено опозиційну до офіційної української радянської дипломатії позицію Уряду УНР в екзилі як своєрідного лакмусового папірця внутрішньо-республіканських проблем порушення прав людини. Уряд УНР в екзилі був своєрідною трансляючою ланкою, що намагалась донести до міжнародної спільноти через структури ООН інформацію про катування та репресії на території СРСР. На що не було необхідної реакції ООН, позаяк у зовнішній політиці країни-лідери в ООН, зокрема США, сприймала Україну радше як фактор, дестабілізуючий *status quo* в регіоні Центральної та Східної Європи. Відтак, поблажливе відношення до Радянського Союзу та ігнорування інтересів української нації з боку демократичних держав було ціною намагань контролювати світовий маятник холодної війни.

Ключові слова: Українська РСР, ООН, Генеральна Асамблея ООН, Рада Безпеки ООН, ЮНЕСКО, холодна війна, права людини.

АННОТАЦИЯ

Бойко В. А. Украинская ССР в Организации Объединенных Наций (1945–1964 гг.). – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.01 – история Украины. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка, Тернополь, 2013.

В диссертации на основании введения в научный обиход новых источников из Отраслевого государственного архива Министерства иностранных дел Украины, других отечественных архивов, анализа периодики и специальной литературы, осуществлено комплексное исследование участия Украинской ССР в ООН как проявления внешней политики советской республики. Доказано, что расширение внешнеполитических прав УССР было лишь одной из ступенек на пути ее вступления в ООН. Определено специфику ситуации, которая заключалась в том, что УССР не была классическим суверенным государством, поскольку де-факто не имела полномочных дипломатических представительств в других странах, а реализовывала свое право посольства в форме делегирования украинских представителей для участия в международных организациях, конференциях, для подписания международных договоров. Исследованы первые шаги деятельности внешнеполитического ведомства республики, проанализирована работа сотрудников дипломатического корпуса УССР. Обоснованы выводы о международной правосубъектности УССР в ООН.

Освещено также оппозиционную к официальной украинской советской дипломатии позицию правительства УНР в изгнании как лакмуса по отношению к республиканским проблемам нарушения прав человека. Правительство УНР в изгнании исполнял роль своеобразного транслирующего звена, пытаясь донести до международного сообщества через структуры ООН информацию о пытках и репрессиях на территории советов. На что необходимая реакция ООН отсутствовала, поскольку во внешней политике страны-лидеры в ООН, в частности США, воспринимала Украины скорее как фактор, дестабилизирующий status quo в регионе Центральной и Восточной Европы. Поэтому снисходительное отношение к Советскому Союзу и игнорирование интересов украинской нации со стороны демократических государств было ценой попыток контролировать мировой маятник холодной войны.

Ключевые слова: Украинская ССР, ООН, Генеральная Ассамблея ООН, Совет Безопасности ООН, ЮНЕСКО, холодная война, права человека.

ANNOTATION

Bojko V. O. Ukrainian Soviet Socialist Republic to the United Nations, 1945–1964. – On the

rights of the Manuscript.

Dissertation required to obtain a scientific degree of PhD (Candidate of sciences) in the specialty 07.00.01 – history of Ukraine. – Volodymyr Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University, Ternopil, 2013.

In this thesis based on the introduction to the scientific use of new sources from State Archive of the Ukrainian Ministry of Foreign Affairs, other national archives, periodicals and analysis of literature, a complex research was conducted in the thematic realm of the participation of Ukrainian SSR in the United Nations as the expression of the foreign policy of the Ukrainian SSR.

It was shown that the expansion of the foreign rights of Ukrainian SSR was only one of the steps towards accession into the UN. The event of Foreign Ministry appearance in itself didn't contain a possibility of UN membership, there were more discussions and decision makings to come. As a sample could serve President of the United States Franklin Delano Roosevelt's reaction to the proposal of Ukraine's membership in the UN as if it was an invitation of the independent state to the international cooperation. Thus, for the first time the highest elected U.S. official registered the following international status of Ukraine.

It was specified that the formal prerequisites for the implementation of the foreign policy of the Ukrainian SSR were interpreted by the international community in an ambiguous way. In European capitals first diplomatic efforts of the Ukrainian SSR were treated with cool restraint, perceiving it as a quasi "democratization" of the Soviet regime.

First steps of the Foreign Ministry of the Republic were investigated in this thesis via analyzing the work of employees of the Ukrainian SSR diplomatic corps. This research stresses the specificity of the Ukrainian SSR as a non-classical sovereign state which *de facto* had no authorized diplomatic missions in other countries. And the implementation of the embassy right was conducted via sending the delegations of Ukrainian representatives to participate in international organizations and conferences, while signing international treaties.

Thesis substantiates the conclusion about the position of the USSR within the UN as an original member and co-founder of the United Nations. Ukraine became a member of the international legal relations through participation in international organizations, therefore, to a certain extent it was a subject of international law.

In this research we conducted a detailed analysis of internal correspondence of the Foreign office of Ukrainian SSR with the UN Diplomatic Corps concerning the development of Ukrainian Soviet diplomacy and the conditions of its operations within new geopolitical realities of the balance of power.

As an opposition towards official Ukrainian soviet diplomacy way of country representation serves Government-in-exile of the Ukrainian National Republic stance in regard to intra-national human rights abuse problems. Government-in-exile of the UNR as a kind of broadcasting unit tried to convey to the

international community via United Nations the information about tortures and repressions in the soviet land. No necessary UN reaction followed, to a degree because Ukraine at that time period was perceived rather as a factor that destabilizes *status quo* in the region of East-Central Europe, i.e. complicates the control over the Cold War pendulum in this part of the world.

However, the results of this scientific research allow us to come to the following conclusion – almost half a century the United Nations served to Ukraine as the only window to the outside world. Partly also because of membership in the UN Ukraine never lost hope of changing "quasi-sovereignty" of Ukrainian SSR into the creation of a strong political nation which would lead to the true independence of Ukraine.

Keywords: Ukrainian SSR, the United Nations, the United Nations General Assembly, the United Nations Security Council, UNESCO, Cold war, human rights.

Підписано до друку 27.11.2012 р.

Формат 60x90/16.

Папір друк. Друк офсетний.

Ум. друк. арк. 0,9.

Наклад 100 прим. Зам. №07/12/229

Віддруковано у видавничому центрі «Вектор»

46018, м. Тернопіль, вул. Кривоноса, 2-Б,

Тел. (0352) 40-08-12

(0352) 40-00-63

Свідоцтво про внесення до суб'єкта видавничої продукції

Серія ТР №33 від 06 грудня 2007 р.

СПД Созанський А. М.